

**Ortodoxie și evangelism:
trei perspective**

Ortodoxie și evanghelistism: trei perspective

Bradley Nassif
Michael Horton
Vladimir Berzonsky
George Hancock-Ștefan
Edward Rommen

Casa Cărții, Oradea
2015

Ediția originală a cărții a fost publicată cu titlul *Three Views on Eastern Orthodoxy and Evangelicalism*. Copyright © 2004 James J. Stamoolis
Publicată cu permisiune din partea The Zondervan Corporation L.L.C.,
un imprint al HarperCollins Christian Publishing Inc.
Toate drepturile rezervate.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin editurii Casa Cărții. Orice reproducere sau selecție de texte din această carte este permisă doar cu aprobarea în scris a editurii Casa Cărții, Oradea.

Citatele biblice din textele autorilor ortodocși urmează versiunea sinodală a Bibliei.

Citatele biblice din textele autorilor evanghelici urmează versiunea Cornilescu a Bibliei.

Ortodoxie și evanghelist: trei perspective

de Bradley Nassif, Michael Horton, Vladimir Berzonsky,

George Hancock-Ștefan și Edward Rommen

Copyright © 2015 Casa Cărții

OP 2, CP 30,

410670, Oradea

Tel./Fax: 0259-469 057; 0359-800761; 0728-874975

E-mail: info@ecasacartii.ro

www.ecasacartii.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Ortodoxie și evanghelist : trei perspective / Bradley Nassif, Michael

Horton, Vladimir Berzonsky, ... - Oradea : Casa Cărții, 2015

Index

ISBN 978-606-732-021-3

I. Nassif, Bradley

II. Horton, Michael

III. Berzonsky, Vladimir

281.9

Traducerea: Iulia-Ligia Mănăstireanu

Editare teologică: Dănuț Mănăstireanu

Revizuire text: Teofil Stanciu

Tehnoredactarea: Vasile Gabrian

Corectura: Fidelia Stroie

Coperta: Marius Bonce

Tiparul executat la Metropolis srl, str. Nicolae Jiga 31, Oradea

Tel./Fax: 0259-472 640

CUPRINS

Prefață la ediția a II-a în limba română

I. Perspectiva ortodoxă: Stelian Tofană.	7
II. Perspectiva evanghelică: Dănuț Mănăstireanu.	23
Cuvânt-înainte: James I. Packer	31
Introducere: James J. Stamoolis.	37

1. Sunt compatibile ortodoxia și evanghelismul? Da

Teologia evanghelică a Bisericii Ortodoxe: Bradley Nassif. 51

Răspunsuri

Michael Horton	122
Vladimir Berzonsky.	132
George Hancock-Ștefan	136
Edward Rommen.	141
Concluzie: Bradley Nassif	144

2. Sunt compatibile ortodoxia și evanghelismul? Nu

O perspectivă evanghelică: Michael Horton. 153

Răspunsuri

Bradley Nassif	185
Vladimir Berzonsky.	189
George Hancock-Ștefan	193
Edward Rommen.	196
Concluzie: Michael Horton	199

3. Sunt compatibile ortodoxia și evanghelismul? Nu

O perspectivă ortodoxă: Vladimir Berzonsky. 211

Răspunsuri

Bradley Nassif	225
Michael Horton	227
George Hancock-Ștefan	237
Edward Rommen.	240
Concluzie: Vladimir Berzonsky	242

4. Sunt compatibile ortodoxia și evanghelismul? Poate

O perspectivă evanghelică: George Hancock-Ștefan 247

Răspunsuri

Bradley Nassif 262

Michael Horton 264

Vladimir Berzonsky 268

Edward Rommen 272

Concluzie: George Hancock-Ștefan 275

5. Sunt compatibile ortodoxia și evanghelismul? Poate

O perspectivă ortodoxă: Edward Rommen 277

Răspunsuri

Bradley Nassif 295

Michael Horton 298

Vladimir Berzonsky 311

George Hancock-Ștefan 317

Concluzie: Edward Rommen 320

Epilog: James J. Stamoolis 327

Despre contributori 333

Index tematic 337

Index al referințelor biblice 345

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A II-A ÎN LIMBA ROMÂNĂ

I. Perspectiva ortodoxă

Stelian Tofană

1. SĂMÂNȚA SPERANȚEI

Faptul că scriu această prefață la o carte teologică, ce se prezintă ca o inițiativă de pionierat (p. 35)¹ pentru perspectiva unui dialog între ortodocși și evanghelici, nu se datorează întâmplării. De fapt, potrivit unui dicton creștin, cu rădăcini adânci în textul biblic (Luca 12:7) „în viață nu e nimic întâmplător”.

În urmă cu mai mulți ani, am ajuns să cunosc un om, absolut providențial, pe domnul Dănuț Mănăstireanu. Fusesem invitat la o sesiune de comunicări, la Institutul Baptist „Emanuel”, din Oradea. Acolo ne-am întâlnit. Nu știu dacă vom fi vorbit foarte mult cu acea ocazie. Nu cred. Nu-mi mai amintesc. Dar ceea ce îmi amintesc este ceea ce am simțit atunci: cu acest om trebuie să mă mai întâlnesc!

Nu știam când și nici de ce. Nu aveam nimic comun cu el: nici locurile de obârșie, nici studii împreună, nici credință comună. Ceea ce aveam însă în comun nu se vedea, ci doar se simțea. Era buna intenție ascunsă-n perspective de viitor. Cred ca ne-am citit atunci reciproc și am înțeles repede totul, fără cuvinte.

Așa se face că la prima ocazie ivită, domnul Dănuț Mănăstireanu mi-a propus să coordonez și să susțin un program spiritual în cadrul „Capa Finance” (World Vision). Programul

¹ Pe tot parcursul acestui volum, paginile indicate între paranteze rotunde semnaleză trimiteri sau citate din carte (n.ed.).

s-a aprobat, iar eu am desfășurat o adevărată misiune creștină, cu mari satisfacții și împliniri spirituale, timp de 7 ani de zile, în cadrul „Capa”. Apoi, grație acestui program, mi-au fost facilitate nenumărate întâlniri cu stafful World Vision în diferite centre din România unde, împreună cu dânsul, am susținut conferințe pe teme biblice și de spiritualitate creștină. Câștigul spiritual pentru cei prezenți la program a fost dincolo de a putea fi exprimat în cuvinte. Aici, în aceste întâlniri, își are parțial originea inițierea unui dialog neoficial ortodox-evanghelic din România.

Așadar, nu putem vorbi încă de un dialog oficial între cele două comunități ecleziale. Dar, pași mici s-au făcut totuși pe această cale. De aceea, am putea să-i numim „pași de dialog sporadic”. Știm că este puțin, dar puținul e întotdeauna mai mult decât nimic. Iar de acest „puțin” se pot lega speranțe. Desigur, la nivel individual și în acțiuni mai degrabă singulare, necesitatea unui astfel de dialog între ortodocși și evanghelic, atât în România cât și pe plan internațional, a fost, evident, de nenumărate ori subliniată.

2. IMPORTANȚA DIALOGULUI ORTODOX-EVANGHELIC, ÎN GENERAL

Dialogul este primul și cel mai elementar mijloc de apropiere dintre oameni, de comunicare, de informare, în scopul cunoașterii și al înțelegerii reciproce. Dialogul anulează, într-un fel, distanța care ne separă. De aceea, mărturia creștină, într-o lume pluralistă, reclamă implicarea într-un dialog cu oameni de diferite confesiuni, religii și culturi (cf. Fapte 17:22–28).

În anumite contexte, în care o perioadă de tensiune și de conflict a creat suspiciuni adânci și a subminat încrederea inter- și intracomunitară, doar dialogul interreligios mai poate oferi noi perspective pentru soluționarea conflictelor, restabilind dreptatea, vindecarea memoriei dureroase a istoriei, reconcilierea și instituirea încrederii reciproce.

Deși, în anumite împrejurări, este dificil să trăiești și să proclami Evanghelia, mai ales atunci când aceasta este îngrădită sau

chiar interzisă, Cristos Mântuitorul le poruncește tuturor creștinilor să continue cu fidelitate, cu curaj, solidari unul cu altul, să depună mărturie despre El și Evanghelia Sa (cf. Matei 28:19–20; Marcu 16:14–18, Luca 24:44–48, Ioan 20:21, Fapte 1:8).

Cât privește dialogul dintre ortodocși și evanghelici, acesta trebuie marcat, în primul rând, de o teologie practică a experienței eclesiale și misionare și nu de una abstractă, conceptuală. Este adevărat că suntem predispuși, și acest lucru devine tot mai evident, și uneori chiar agresiv, să interpretăm realitatea din jurul nostru, statutul de creștin al celorlalți, configurația religioasă, prin prisma propriei noastre istorii, a adevărului în care credem că stăm milenar și care include contextul nostru educațional, cultural, religios, creșterea și maturizarea în cadrul unui cult și al unei tradiții religioase etc. Numai că o astfel de interpretare a tradiției celuilalt, lipsită de o flexibilitate ce să permită înțelegerea faptului că și celalalt reclamă același adevăr, conduce la intoleranță religioasă și, de aici, pe cale de consecință, la dezvoltarea unei misiuni agresive, prozelitiste, care înăbușă orice dialog, sau intenție de dialog, ori inițiativă de comunicare.

Într-un astfel de context religios, dialogul nu este altceva decât mijlocul de afișare a propriului adevăr exclusivist, a propriei identități religioase și ecleziale, la care celălalt nu mai are acces decât dacă recunoaște că propriul său adevăr nu e adevăr, și că propria lui identitate religioasă, confesională, e doar un fragment de identitate. Din păcate, dialogurile interconfesionale, intercreștine s-au desfășurat cam în acest cadru de referință.

3. CE AVEM DE ÎNVĂȚAT UNII DE LA ALȚII?

Desigur, adesea ne întrebăm, și nu fără o oarecare nuanță de autosuficiență (trebuie să recunoaștem), dacă avem ceva de învățat unii de la alții, ortodocșii de la evanghelici și evanghelicii de la ortodocși? Dacă suntem sinceri cu noi înșine, răspunsul este unul singur: Da! Avem multe de învățat unii de la alții! Iar dintre aceste beneficii, aș dori să subliniez doar câteva, care, socotesc eu, ne-ar fi de folos pe „drumul dialogului”, dacă vrem totuși să mergem împreună.

II. *Perspectiva evanghelică*

Dănuț Mănăstireanu

În primăvara anului 1995, coordonam cercetarea științifică la instituția academică numită în prezent Universitatea Emanuel din Oradea. La prima sesiune de comunicări științifice pe care am organizat-o în această calitate, am avut șansa providențială de a-l cunoaște pe părintele profesor Stelian Tofană, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj, cu care am păstrat de atunci o legătură specială de suflet. Așa se explică decizia noastră de a scrie împreună o prefață românească la a doua ediție a cărții *Ortodoxie și evangheliism*. Ceea ce ne unește este interesul comun pentru teologia și spiritualitatea răsăriteană, pe care fiecare o privește din propria perspectivă, cât și convingerea personală fermă că dialogului teologic și eclezial între diversele tradiții creștine din spațiul nostru cultural este de o acută necesitate.

De-a lungul anilor, am fost implicați împreună în numeroase acțiuni care au întrupat convingerea noastră comună. Am participat la evenimente științifice, în țară (la Oradea, Cluj, București etc.) și în străinătate (Bossey, în Elveția; Dures, în Albania etc.) organizate atât de evanghelici, cât și de ortodocși, am contribuit la publicații care au făcut cunoscute rezultatele acestora; am organizat împreună lansarea unor cărți relevante pentru acest dialog; am colaborat la activități de formare spirituală a personalului World Vision, organizația pe care o slujesc din decembrie 1999; am făcut cunoscute în propriile comunități comorile de gândire și spiritualitate provenind din tradiția celuilalt; și, nu mai puțin important, ne-am împărtășit adesea la mesele de dragoste din familiile noastre, la care am celebrat ceea ce unește,

în ciuda diferențelor specifice care definesc identitatea eclezială a fiecăruia.

Alături de acestea, am visat împreună și am făcut planuri pentru a promova acest dialog și, pe cât posibil, a-l transforma într-un schimb permanent între cele două comunități ecleziale. Unele dintre aceste inițiative au reușit, slavă lui Dumnezeu – apariția primei ediții a acestei cărți este doar cel mai la îndemână exemplu din multele posibile. Altele, din păcate, s-au bucurat de mai puțin succes; și sunt încă destule pentru care, foarte probabil, n-a venit încă vremea. Unul dintre acestea este instituționalizarea dialogului la nivelul ierarhiei, respectiv al conducătorilor celor două comunități ecleziale.

SITUAȚIA DIALOGULUI ORTODOX-EVANGHELIC ÎN ROMÂNIA

Desigur, în contextul actual, nu prea favorabil relațiilor ecumenice amiabile între diversele comunități ecleziale din țara noastră, angajarea explicită și consecventă pe calea dialogului teologic ortodox-evanghelic presupune un anumit preț ce trebuie plătit. Așa cum am realizat destul de repede, și unul și celălalt, din pricina tensiunilor latente între cele două comunități, riscăm să ne aflăm în permanență sub focul încrucișat al celor care cred, în mod complet eronat după părerea noastră, că ecumenismul, sub toate formele lui, este periculos și eretic, conducând la compromis și sincretism, sau al celor care sunt pur și simplu sceptici cu privire la sinceritatea ori finalitatea acestei angajări. Noi însă încercăm să ne trăim în mod consecvent convingerile, plătind prețul necesar, pe cât posibil fără a răspunde cu aceleași arme la atacurile îndreptate împotriva noastră, și în speranța că, prin harul lui Dumnezeu, roadele pozitive ale eforturilor noastre îi vor convinge pe cei sinceri de valoarea acestui demers.

Primul evanghelic român care s-a aplecat mai serios sub raport teologic asupra dialogului cu ortodoxia a fost Paul Negruț, care, în 1995, era rectorul Institutului Teologic Baptist din Oradea. Din nefericire, perspectiva lui a fost și a rămas mai degrabă una polemică. Efortul a fost continuat de alți teologi bapțiști, precum

Emil Bartoș, Silviu Rogobete sau autorul acestor rânduri, și este dus mai departe astăzi, chiar dacă nu cu aceeași intensitate, de tineri teologi din diversele comunități evanghelice românești, din țară și din străinătate precum Eugen Matei, Daniel Oprean și alții. Roadele acestor eforturi s-au materializat în lucrări de referință pentru teologia evanghelică sau în evenimente academice de cea mai înaltă ținută. Spre exemplu, unii dintre teologii menționați mai sus au avut contribuții apreciate la conferința teologică din 20–23 iulie 2006, dedicate operei părintelui Dumitru Stăniloae și lucrările lor au fost incluse în colecția de eseuri publicată după finalizarea acesteia.⁹

Cu circa două luni mai devreme, pe 30 mai 2006, avusese loc la Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași lansarea traducerii în limba română a cărții teologului baptist american, specialist în misiune urbană, Ray Bakke, *Biblical Word for an Urban World*¹⁰, carte publicată cu sprijinul Bisericii Scoției. Aceste exemple sunt însă mai degrabă excepții, decât regula, în relațiile dintre cele două comunități ecleziale.

La aceasta trebuie să adăugăm faptul că teologia evanghelică nu s-a bucurat de un interes comparabil între teologii ortodocși de la noi. Excepțiile, precum Ion Bria, Stelian Tofană, Ioan Sauca și alți câțiva, nu fac decât să scoată în evidență discrepanța dintre atitudinile celor două comunități teologice. În mai multe ocazii, unii teologi ortodocși de la noi au fost invitați să predea teologie ortodoxă în școlile teologice evanghelice din țară și din străinătate, dar nu cunosc exemple de teologi evanghelici invitați să predea subiecte ce țin de teologia evanghelică în școli teologice ortodoxe de la noi. Și, din păcate, la fel stau lucrurile și în diaspora ortodoxă.

În realitate, cea mai mare parte a teologilor ortodocși continuă să privească cu condescendență la teologia evanghelică. Această

⁹ L. Streza și G.F. Angheliescu, *Dumitru Stăniloae (1903–1993) Teologie românească de dimensiune europeană*, Sibiu, Schiller, 2008.

¹⁰ R. Bakke, *O perspectivă biblică asupra misiunii urbane*, trad. Ligia Mănăstireanu, Iași, Adoramus, 2006.

CUVÂNT-ÎNAINTE

James I. Packer

Un venerabil cântec englez începe cu următoarele cuvinte: „Este lung drumul până la Tipperary / Mai avem mult de mers”. Înlocuiți Tipperary cu unitatea pe care o dorim între biserica evanghelică nord-americană, pe de o parte – reprezentând marea grupare a denominațiilor evanghelice – și avanpostul vestic al comunității ortodoxe, pe de altă parte, iar cuvintele cântecului se potrivesc cu o exactitate de rău augur: într-adevăr, „mai avem mult de mers”. Dar Domnul nostru Isus Cristos, în jurul căruia ne adunăm și unii și alții și spre care se îndreaptă închinarea noastră, mediatorul întregii vieți divine pe care o împărtășim, ne-a arătat foarte clar faptul că dorește ca poporul Său să fie una în credință, în dragoste și în câștigarea lumii pentru El. Din locul în care ne aflăm, trebuie să tindem spre convergență și să ne „întindem antenele” pentru a atinge acest scop. În cutezanța ascultării, prin urmare, ne înscriem la această sarcină.

Ce fel de convergență și ce formă de comuniune va împlini cel mai bine dorința Domnului Isus de a ne vedea uniți? Ecumenismul care pornește de la centru spre periferie, tipic pentru mijlocul secolului XX, preconiza o comuniune sacramentală deplină în cadrul unei uniuni organizaționale depline și fără excepții, anticipând că o asemenea restructurare ar revitaliza ca prin minune bisericile locale, îndemnându-le la fapte bune și la evanghelizare. Epoca în care se promova acest tip de ecumenism ca scop obligatoriu s-a încheiat și un alt tip de ecumenism, mai modest, pornind de jos în sus și concentrat pe misionarism, i-a luat locul, cel puțin în rândul gânditorilor mai radicali. Acest tip de ecumenism recunoaște că drumul spre o comuniune deplină

și spre o integrare structurală nu se întrevede deocamdată la orizont. Aceasta situație ar putea să rămână neschimbată, iar calea către înțelepciune pentru noi presupune să cultivăm colaborarea cu privire la lucrurile cerute de toate bisericile în toate aspectele în care convingerile pornite din conștiința noastră nu ne îndeamnă să le facem separat.

Prin urmare, un răspuns mai bun la întrebarea formulată mai sus începe cu o viziune de parteneriat în proclamarea lui Isus Cristos ca Mântuitorul de care toți avem nevoie, în lucrarea de cateheză și în ucenicizarea noilor convertiți, în asigurarea resurselor pastorale pentru cei aflați în nevoi și în menținerea standardelor și a valorilor creștine în societatea pluralistă de astăzi, atât de debusolată din punct de vedere spiritual, moral și instituțional. Trebuie să netezim calea spre un asemenea parteneriat și să pregătim terenul, urmărind dacă credințele fiecăreia dintre cele două grupări sunt compatibile cu paradigma celeilalte, astfel încât fiecare să recunoască legitimitatea celeilalte în raport cu obiectivele comune stabilite.

Un proverb chinez spune că o călătorie de o mie de kilometri începe cu primul pas. Ei bine, această carte ne ajută să facem acel prim pas și primește cu brațele deschise analizele teologice care trebuie să preceadă orice mișcări ulterioare. În aceste pagini de început veți găsi o serie de schimburi amabile, dar directe, suficient de profunde sub raport teologic, între oameni specializați pe teme de o reală importanță. Pornind de la zero, aceste eseuri acoperă o mare parte din problemă și sunt menite să aducă multe idei folositoare. Sunt examinate majoritatea aspectelor interfeței protestant-ortodoxe, iar cititorul are multe de învățat din dialogul rezultat.

Cu toate acestea, cred că pe alocuri, chiar și cu cele mai bune intenții din lume, cei implicați în dialog nu sunt tocmai pe aceeași lungime de undă, și văd două motive pentru această situație.

În primul rând, cu toate că discuțiile se referă cu precădere la Evanghelia, participanții la dialog văd două moduri diferite de a crede în Biserică.

Faptul că evanghelicii ar fi niște pietiști fără un interes adânc pentru biserică și fără o doctrină clară cu privire la aceasta este

un neadevăr larg răspândit, susținut ori de câte ori binecunoscutul profil al evanghelicilor creionat de David Bebbington (unde ei sunt socotiți un produs al secolului al XVIII-lea, centrați pe Biblie, pe cruce, pe convertire și pe evanghelizare) este considerat îndeobște cel mai mic numitor comun și nu cel mai mare multiplu comun. Ceea ce este adevărat, totuși, este faptul că evanghelicii consideră principiul existenței Bisericii ca pe un răspuns personal născut din credință și adresat Dumnezeu Scripturii și Fiului lui Dumnezeu crucificat și glorificat, prezentat explicit în Scriptură. Prin urmare, Biserica este în esență o comunitate de credincioși care se întâlnesc pentru a practica, în concordanță cu Scriptura, închinarea și slujirea. Cele două ritualuri (sacramente) pe care le-a instituit Cristos sunt văzute ca fiind Cuvântul lui Cristos făcut vizibil și legiferat în mod vizibil pentru declanșarea și întărirea credinței și pentru confirmarea statutului credincioșilor și a destinului lor în Cristos. Aceasta este lucrarea (cred majoritatea evanghelicilor) pe care o împlinește Cristos, prezent prin Duhul Său, pe măsură ce sunt administrate sacramentele, în contextul laudei și al cererii la adresa Dumnezeului trinitar. În această eclesiologie, a fi în mod personal ucenicul lui Isus Cristos reprezintă paradigma pe care se bazează toate afirmațiile ulterioare referitoare la caracterul supranatural al vieții creștine și al vieții Bisericii. Se formulează pretenția că acesta e modelul de gândire al Noul Testament – și toată frazeologia și imagistica referitoare la biserică ar trebui înțelese în acești termeni.

Ortodoxia, prin contrast, privește Biserica într-o manieră similară romano-catolicilor, ca fiind prima și cea mai importantă formă extinsă și realitate a întrupării, a învierii și a glorificării lui Cristos Însuși. Din punct de vedere ontologic și escatologic – adică atât în sine, acum, cât și ca indicator anticipativ al propriului viitor – Biserica reprezintă plinătatea lui Cristos, împlinirea prezenței și a puterii Sale. Acest lucru îl reprezintă și l-a reprezentat întotdeauna Biserica, în mod intrinsec, înainte de orice răspuns personal la Cristos. Din momentul în care Domnul nostru Isus Cristos S-a ridicat la ceruri, Biserica a început pur și simplu să *existe*; toți cei care primesc sacramentele, indiferent cât de limitată ar fi înțelegerea sau dedicarea lor, fac parte din Biserică,

INTRODUCERE

James J. Stamoolis

S-au scris multe cărți despre Biserica Ortodoxă¹, acoperind toate aspectele legate de credință și viață.² Bisericile evanghelice au fost analizate, evaluate și descrise în numeroase publicații.³ Evanghelicii redescoperă valoarea patristicii, care stă la baza Tradiției ortodoxe.⁴ Există cărți care răspund obiectivelor evanghelice față de Biserica Ortodoxă⁵ și altele care consemnează date

¹ Sintagma „Eastern Orthodox” și corelativele au fost traduse peste tot în acest text prin „ortodox/ă”, deoarece discuțiile din lucrarea de față nu tratează deloc problematica ortodoxiei orientale (necalcedoniane) (n.ed.).

² Editurile ortodoxe principale sunt Holy Cross Orthodox Press (www.hchc.edu/bookstore), St. Vladimir’s Seminary Press (<http://www.svspress.com/>), Light & Life Publishing (www.light-n-life.com) și Conciliar Press (www.conciliarpress.com).

³ O pledoarie pentru un consens între evanghelici se găsește la John Stott, *Evangelical Truth. A Personal Plea for Unity, Integrity and Faithfulness*, InterVarsity Press, Downers Grove, IL., 1999.

⁴ Vezi, de exemplu, D.H. Williams, *Retrieving the Tradition and Renewing Evangelicalism. A Primer for Suspicious Protestants*, Eerdmans, Grand Rapids, MI., 1999; Robert E. Webber, *Ancient-Future Faith: Rethinking Evangelicalism for a Postmodern World*, Baker, Grand Rapids, MI., 1999; și Thomas C. Oden, *The Rebirth of Orthodoxy: Signs of New Life in Christianity*, Harper, San Francisco, CA., 2003. Acești trei autori ne îndeamnă pe toți să ne reîntoarcem la ortodoxie așa cum este ea definită în doctrina corectă, nu neapărat o reîntoarcere la Biserica Ortodoxă. Oden este, de asemenea, și editorul coordonator al seriei în treisprezece volume *Ancient Christian Commentary on Scripture*, InterVarsity Press, Downers Grove, IL.

⁵ Vezi, de exemplu, Paul O’Callaghan, *An Eastern Orthodox Response to Evangelical Claims*, Light & Life, Minneapolis, MN., 1984.

despre călătoria protestanților înspre ortodoxie⁶. Există câteva dialoguri publicate între ortodocși și celelalte tradiții creștine.⁷ Cu toate acestea, ceea ce lipsește este un volum care să aducă împreună apărători ai fiecărei poziții pentru o interacțiune reciprocă. În această carte, fiecare autor a scris un capitol despre propria lui perspectivă cu privire la compatibilitatea evanghelistismului cu ortodoxia. Fiecare capitol este urmat de reacții ale celorlalți autori la opinia autorului respectiv și apoi răspunsul acestuia din urmă la reacțiile lor. Acest schimb de perspective face posibilă atingerea unui nivel mai adânc al discuției teologice.

Ceea ce face ca această interacțiune să fie cu adevărat interesantă este faptul că autorii adoptă un ton personal în scrierile lor. Unul dintre aceștia a crescut în Biserica Ortodoxă, s-a convertit la o cruciadă a lui Billy Graham, a studiat în seminarii evanghelice și ortodoxe, iar acum este diacon ortodox. Doi dintre autori s-au convertit, părăsind tradiția părinților lor. Unul dintre aceștia, crescut într-un mediu evanghelic, a devenit ulterior preot ortodox. Celălalt s-a născut ortodox și s-a convertit la evangheliști în timp ce studia într-o universitate.

Dar aceasta este o carte teologică și pentru că autorii, care au studii teologice, au adus argumente solide pentru convingerile

⁶ Există documente despre aceste transformări în diferite cărți. Vezi, de exemplu, Peter E. Gillquist, *Cum am devenit ortodox. O călătorie înspre credința creștină primară*, trad. Ioan Tănase Chiș, Alba Iulia, Reîntregirea, 2006, care descrie pelerinajul membrilor Campus Crusade for Christ către Biserica Ortodoxă. Vezi, de asemenea, Franklin Billerbeck, ed., *Anglican-Orthodox Pilgrimage*, Conciliar Press, Ben Lomond, CA., 1993; Peter E. Gillquist (ed.), *Întoarcerea acasă. De ce se convertesc clericii protestanți la ortodoxie*, trad. Adina Moldovan, Sibiu, Ecclesiast, 2011. Unul dintre cei mai „vocali” convertiți la Biserica Ortodoxă este Frank Schaeffer, fiul bine-cunoscutului apologet evanghelic Francis Schaeffer. Vezi Frank Schaeffer, *Dans de unul singur. Căutarea credinței ortodoxe în era falsei religii*, trad. Marian Rădulescu, Alba Iulia, Reîntregirea, 2006, care consideră protestantismul responsabil pentru societatea apuseană seculară și își argumentează convertirea la Biserica Ortodoxă.

⁷ Vezi cataloagele editurilor ortodoxe și Consiliul Mondial al Bisericilor.

SUNT COMPATIBILE ORTODOXIA ȘI EVANGHELISMUL? DA

Teologia evanghelică a Bisericii Ortodoxe

Bradley Nassif

PREGĂTIREA SCENEI: O NOTĂ PERSONALĂ

Dacă am învățat ceva de la postmodernitate, este faptul că am devenit conștienți de predispoziția noastră permanentă de a interpreta realitatea prin prisma propriei noastre istorii, care include modul în care am fost crescuți, contextul nostru educațional, cel cultural și cel religios. Propriul meu context este adânc înrădăcinat în tradiția ortodoxă răsăriteană. Sunt un creștin libanez care a crescut în America, în Biserica Ortodoxă a Antiohiei (denumirea formală este Biserica Ortodoxă Grecească a Antiohiei și a întregului Răsărit, al cărei patriarh își are reședința la Damasc, în Siria). Este una dintre cele mai vechi și mai respectate patriarhii din lumea ortodoxă, datând de la marea controversă cristologică din secolul al IV-lea și al V-lea, dacă nu cumva chiar din primul secol, când Noul Testament menționează în Fapte 11:26 că „ucenicii au fost numiți creștini mai întâi în Antiohia”. Părintele John Meyendorff a fost mentorul meu în timpul doctoratului, prin care m-am specializat în teologia patristică greacă și în exegeză.

Sunt, de asemenea, profund îndatorat creștinilor evangheliци care m-au ajutat să ajung la o relație personală cu Domnul Isus Cristos în timpul anilor mei de liceu. În ultimul deceniu

am fost profesor asociat de studii ortodoxe în câteva școli evanghelice de prestigiu, cum ar fi Fuller Theological Seminary, Regent College, Trinity Evangelical Divinity School și Southern Baptist Theological Seminary. Mare parte din munca mea a fost dedicată introducerii studenților și profesorilor evanghelici în bogățiile tradiției ortodoxe, iar mulți dintre acești evanghelici aveau să-mi devină prieteni și colegi. La începutul anilor '90, am fondat o organizație panortodoxă și panevanghelică numită Society for the Study of Eastern Orthodoxy and Evangelism. În ultimul deceniu, am organizat în cadrul acesteia întâlniri anuale pentru a explora ariile de convergență și de divergență dintre cele două tradiții.

Împărtășesc aceste scurte notițe biografice deoarece consider că cititorii vor aprecia faptul că nu doar *m-am gândit* la compatibilitatea dintre ortodoxie și evanghelistism, ci *am și trăit-o* în cea mai mare parte a vieții mele. Sunt, de asemenea, convins că istoria mea personală a fost mai degrabă un atu teologic pentru prezentarea teologiei ortodoxe, decât o obligație confesională, deoarece mi-a facilitat accesul la cunoștințe de primă mână atât în ce privește aspectele pozitive, cât și cele negative din lumea ortodoxă și din cea evanghelică. Există suficiente experiențe negative pe care le-am putea scoate în evidență în cadrul ambelor comunități, ca argument pentru a susține că perspectiva pozitivă pe care am adoptat-o aici nu este nimic mai mult decât o simplă iluzie personală. Eu știu din interior decepția pe care o poate produce conștientizarea a cât de răspândite și de adânc înrădăcinate sunt ignoranța cu privire la credință a unora dintre membrii Bisericii Ortodoxe, nivelul lor uneori scăzut de angajare personală, ca și atitudinea lor față de alți creștini, care este adesea caracterizată de bigotism.

Pe de altă parte, am fost martorul aroganței unora dintre creștinii evanghelici, care deseori este legată de o amnezie istorică și de o încredere idolatră în propriile lor capacități exegetice. Am fost, de asemenea, unul dintre cei adânc răniți de încălcarea promisiunilor și de comportamentul lipsit de etică al unor lideri evanghelici. Dar trebuie să menționez imediat că aspectele pozitive din ambele comunități le depășesc cu mult pe cele negative.

Prin urmare, scriu acest capitol fără să-mi fac vreun fel de iluzii romantice. Aduc în elaborarea acestui eseu atât o intimă cunoaștere academică, cât și o intimă cunoaștere bazată pe experiență în ceea ce privește ambele comunități, de sus în jos și de jos în sus. Tocmai din pricina – și în ciuda – atâtor experiențe care mi-au modelat perspectiva, sunt sigur că cele două tradiții nu vor ajunge la o comuniune deplină în timpul vieții mele (decât în cazul unei intervenții speciale a Duhului Sfânt). De asemenea, nu sunt foarte sigur că ar trebui neapărat să existe o comuniune deplină. Dar, pentru a putea stabili o bază comună de explorare reciprocă și de îmbunătățire a nivelului comunicării teologice între cele două comunități înstrăinate, am acceptat invitația de a participa la acest volum identificând ariile de convergență și de divergență printr-o succintă privire de ansamblu asupra teologiei evanghelice a Bisericii Ortodoxe.

PREGĂTIREA SCENEI: CE VEAU SĂ REALIZEZ

Scopuri

Mi-am propus trei scopuri pentru acest capitol: (1) să definesc identitatea evanghelică și să mă folosesc de respectiva definiție pentru a cuantifica ce anume au în comun teologia ortodoxă și cea protestant-evanghelică;¹ (2) să urmăresc modul în care erau interpretate temele teologice distincte care circumscriu identitatea evanghelicilor contemporani de către tradiția clasică a părinților Bisericii din Grecia secolului al XIV-lea; și (3) să descopăr asemănările dintre versiunile clasice și contemporane ale credinței evanghelice ca criteriu de evaluare a opoziției și a compatibilității dintre comunitatea ortodoxă și cea protestant-evanghelică de astăzi.

¹ Cel mai bun text complementar pentru acest capitol ar fi Donald Fairbairn, *Ortodoxia răsăriteană din perspectiva occidentală*, ed. a II-a, trad. Sofia Gheorghe, Oradea, Făclia, 2013. Un sumar cuprinzător, în care se pot găsi toate sursele, toți liderii și dialogurile dintre ortodocși și evanghelici între anii 1990–2003 se găsește în articolul lui Bradley Nassif, „Începuturile unui dialog global ortodox-evanghelic”, *Revista Teologică*, nr. 1/2009, p. 203–252.

SUNT COMPATIBILE ORTODOXIA ȘI EVANGHELISMUL? NU

O perspectivă evanghelică

Michael Horton

Una dintre modalitățile ce reliefează cel mai bine diferențele dintre paradigmele lingvistice ale ortodoxiei și ale evanghelismului este să studiem indexul tematic al oricărei lucrări principale și secundare de ortodoxie. Vom găsi trimiteri legate de botez, îndumnezeire, energiile lui Dumnezeu, recapitulare, *theosis* și altele asemănătoare, dar vom remarca absența notabilă a unor teme precum păcatul originar, har, îndreptățire, sfințire, ispășirea substitutivă și alți termeni asemănători care sunt familiari protestanților – sau cel puțin au fost cândva. Acest procedeu reprezintă o simplificare excesivă, dar în general, se poate spune că, deși sistemele teologice apusene urmează de cele mai multe ori un model trinitarian reflectat în crezul apostolic, accentul cade adesea mai degrabă pe lucrarea persoanelor decât pe unitatea lor perihoretică și pe natura unirii ipostatice a Dumnezeuului-Om. Acest lucru devine mai evident în cel de-al doilea capitol dogmatic, unde teologia vestică are tendința de a considera cristologia ca un mijloc esențial de a ajunge la soteriologie. Astfel, sunt subliniate răstignirea și învierea ca apogeu al răscumpărării umane. În patristica răsăriteană și în teologia bizantină, accentul cade însă pe întrupare în întregul ei. Isus Cristos, Dumnezeuul-Om,

nu este cine este doar pentru a putea fi mântuitor, el este Mântuitorul tocmai prin faptul că este cine este.

Dacă privim ca definitorii primele cinci secole, teologia ortodoxă gravitează în jurul problemelor de natură cristologică și de aceea este posibil să găsim o mulțime de citate despre ipostas, arianism și *filioque*, dar prea puține despre vină, pelagianism, iertare, împăcare și ispășire. În multe cazuri, discuțiile ulterioare dintre partenerii din Răsărit și din Apus scot la iveală un considerabil acord în chestiuni de esență, în ciuda diferențelor taxonomice. În alte cazuri însă – și nu dintre cele nesemnificative – diferențele sunt evidente și fără echivoc. Argumentul acestui articol va fi că (1) dialogul ecumenic, folositor de altfel, a scos la iveală un acord considerabil între ortodocși și protestanții evangheliști și că (2) aceste rezultate nu sunt mai numeroase decât divergențele care ne țin la distanță de o comuniune ecleziastică vizibilă.

ACORDURILE

Scriptura și liturgia

Indiferent ce anume ar lipsi din afirmațiile oficiale ale teologiei ortodoxe, liturgia ortodoxă conține de multe ori o esență evanghelică și chiar citate biblice explicite. Criticile protestante aduse canonului messei romano-catolice care ar fi deformat vechea liturgie nu au nici pe departe aceeași consistență și la adresa ortodoxiei, chiar dacă rămân încă unele trăsături criticabile, cum ar fi rugăciunea pentru morți. Ortodocșii înțeleg că încrederea în Dumnezeu este modelată de practică, dar și de credință: *lex orandi, lex credendi* – după cum ne rugăm, așa ne este credința.

Protestanții evangheliști au avut tendința – cel puțin în spațiul anglofon – să adopte o perspectivă reducăționistă asupra relației dintre Scriptură și Tradiție. Datorită acestei tendințe generale, reformații sunt priviți de multe ori – incorect – de către prieteni și adversari ca fiind precursorii individualismului modern. Uitând că Martin Luther a făcut faimoasa afirmație: „Iată poziția mea”, în contextul unei curți de justiție și nu al unui marș pentru drepturile individuale, criticii au sugerat de multe ori că reformații

SUNT COMPATIBILE ORTODOXIA ȘI EVANGHELISMUL? NU

O perspectivă ortodoxă

Vladimir Berzonsky

BARIERE ÎN CALEA UNITĂȚII DINTRE CREȘTINII ORTODOCȘI ȘI EVANGHELICI

Dar nu numai pentru aceștia mă rog, ci și pentru cei ce vor crede în Mine, prin cuvântul lor, ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și eu întru Tine, așa și aceștia în noi să fie una, ca lumea să creadă că Mu m-ai trimis.

Ioan 17:20–21

Dorința, rugăciunea și așteptarea Domnului și Mântuitorului nostru Isus Cristos pentru „cei care vor crede în Mine” se referă și la creștinii ortodocși, și la cei evanghelici. De ce anume ar fi nevoie pentru ca această rugăciune să se împlinească? Eu scriu din perspectiva unui ortodox care își exprimă părerea cu privire la evanghelici, referindu-mă mai ales la sensul contemporan al termenului, care îi descrie pe acei protestanți conservatori din punct de vedere teologic, care predică împotriva umanismului secular și resping creștinismul liberal prezent în protestantism sau în altă parte, sub toate formele acestuia. Sunt conștient de faptul că termenul este, de asemenea, folosit de mulți creștini care au o abordare mai conservatoare, bazată pe Biblie, a credinței și a practicii lor, care au avut o convertire religioasă numită

în mod curent „naștere din nou” și care își mărturisesc credința și altor oameni din societate.

Evanghelistismul este cea mai vizibilă prezență creștină în America. Numărul mare de biserici romano-catolice și protestante nu se poate compara cu succesul de care se bucură în prezent bisericile evanghelice din această națiune. Ele domină exprimarea religioasă în media. În mod evident, mărturisirea Scripturii de către evanghelici face o impresie bună în fața oamenilor, a căror primă (și de multe ori unică) experiență creștină este aceea mediată de un predicator care expune Cuvântul lui Dumnezeu pe postul de televiziune. Nu se poate să fi trăit în Statele Unite în ultimii cincizeci de ani și să nu fi auzit de Billy Graham, care timp de jumătate de secol a călătorit în diverse locuri din țară și din lume, ducându-și faimoasele cruciade peste tot pe glob. Ne grăbim să adăugăm că interesul mai recent pentru mișcarea evanghelică nu este cauzat de un lider anume, nici măcar de mai mulți, ci pur și simplu de mai multe subculturi care reprezintă alte subculturi. Evanghelisticii influențează denominațiile protestante, dar ar prefera să rămână separați de aceștia dintr-o mulțime de motive.

Nu există vreo explicație care să elucideze pe de-a-ntregul cauzele succesului lor din ultimele decenii. Orice explicație ar trebui să ia în considerare blazarea națiunii, care și-a redus credința creștină la acțiuni sociale de binefacere și la cauze politice care trec drept teologie. O reacție – difuză și necoordonată, în mare parte întâmplătoare și amorfă – a condus la o coalțiție în urma unei decizii a Curții Supreme din anul 1973 în cazul *Roe vs. Wade* care a legalizat avorturile în Statele Unite. Nu doar evanghelisticii protestanți, dar și evreii, ortodocșii și catolicii au continuat să reacționeze la acest atac împotriva darului vieții dat oamenilor de Dumnezeu. Cu toții ne-am ridicat din istoria națiunii noastre. Ne-am mândrit cu faptul că am vorbit cu faraonul – în cazul nostru, cu monarhul englez – cerând libertate în fața a ceea ce consideram a fi opresiune și tiranie. Cum se face atunci că creștinii ortodocși, conservatori prin definiție și convingere, nu se pot uni cu evanghelisticii? Sau poate că acest lucru este totuși posibil?

SUNT COMPATIBILE ORTODOXIA ȘI EVANGHELISMUL? POATE

O perspectivă evanghelică

George Hancock-Ștefan

NOTIȚĂ BIOGRAFICĂ

A scrie pe un astfel de subiect nu este doar un exercițiu de teologie istorică. Căci oricât de mult am încerca să fim obiectivi, indiscutabil purtăm mereu cu noi aspectele subiective. Chiar dacă după toate definițiile sunt un evanghelic protestant prin convingere, educație și practică, viața și gândirea mea au fost intersectate de interacțiunile mele cu Biserica Ortodoxă. Majoritatea bărbaților din familia tatălui meu au fost binecuvântați cu o voce de tenor și cu toții au luat parte la liturghiile ortodoxe în calitate de cantori. Din partea mamei mele însă, toate femeile au luat parte la trezirea spirituală din cadrul Bisericii Ortodoxe numite Oastea Domnului. Și totuși, mama și tatăl meu au devenit bapțiști când eu aveam șapte ani – lucru care, într-adevăr, a produs o mare transformare în familia mea. Prin părinții mei am ajuns să-L cunosc pe Domnul Isus Cristos și, mulțumită lor, am crescut într-o familie unde am recunoscut prezența Duhului Sfânt cu bucurie și mulțumire.

Ca rezultat al deciziei părinților mei de a deveni bapțiști, m-am simțit totuși marginalizat în timpul copilăriei mele și de-a lungul adolescenței. Comuniștii ne persecutau pentru că eram creștini și ne-au spus că nu exista nicio posibilitate de avansare pentru

noi, pentru că eram retrograzi și periculoși. Biserica Ortodoxă ne spunea că nu suntem creștini pentru că nu suntem ortodocși; ba mai mult, nu suntem români pentru că românii sunt ortodocși. În ciuda tuturor acestor afirmații, eu știam că sunt creștin, știam că sunt român și știam că nu sunt retrograd sau periculos. Am continuat să merg regulat la biserica baptistă locală, iar cu ocazia marilor sărbători și evenimente ale familiei mergeam cu rudele mele la Biserica Ortodoxă.

În timpul studiilor la facultate am scris lucrări despre ortodoxie („Calvin și recursul la sfinții părinții”, „Lukaris și Reforma”), încheind cu teza de doctorat (la Trinity International University, 1997) cu tema *Impactul Reformei asupra poporului român: 1517–1675 (de la Wittenberg la Iași)*. Wittenberg este orașul din Germania unde a început Reforma, iar Iași este orașul din România în care Biserica Ortodoxă a anatimizat Reforma, la fel cum a făcut Biserica Romano-Catolică la Conciliul de la Trent.¹

DIFICULTĂȚI EVANGHELICE

Adresându-se participanților la Societatea pentru Studiul Ortodoxiei și Evanghelistismului din Irvine, California, în septembrie 1999, J.I. Packer a identificat prima dificultate în această chestiune, și anume cum ar putea cineva să vorbească în numele comunității evanghelice.² Comunitatea evanghelică din lumea

¹ Este vorba de sinodul ținut la Iași în 1645, nu despre mai cunoscutul Sinod de la Iași (1642), care a anatimizat Mărturisirea de credință de inspirație reformată a lui Kiril Lukaris, fost patriarh de Constantinopol, și care confirmase mărturisirea de credință de inspirație romano-catolică a lui Petru Movilă. Vezi „Jassy, Synod of (1642)”, în *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, F.L. Cross & E.A. Livingstone (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1997, p. 864. Pentru mai multe informații referitoare la semnificația sinodului din 1645, vezi teza mea de doctorat (lucrarea a fost publicată în limba română în 2003: George Hancock-Ștefan, *Impactul Reformei asupra românilor între 1517–1645*, trad. Adrian Serecuț, Oradea, Cartea Creștină, 2003).

² James Packer, „A Stunted Ecclesiology? The Theory and Practice of Evangelical Churchliness” (prezentată în septembrie 1999 la întâlnirea Societății pentru Studiul Ortodoxiei și Evanghelistismului). Discursul lui

SUNT COMPATIBILE ORTODOXIA ȘI EVANGHELISMUL? POATE

O perspectivă ortodoxă

Edward Rommen

Ideea de bază a acestui eseu este că, în anumite condiții, anumite doctrine evanghelice ar putea fi compatibile cu învățăturile Bisericii Ortodoxe. Compatibilitatea, așa cum este ea înțeleasă aici, se referă la posibilitatea ca două expresii ale unei anumite doctrine să poată exista într-o stare de suficientă armonie, astfel încât să permită transfer reciproc între sistemele lor, fără prea multe modificări. Acest lucru nu implică neapărat o potrivire izomorfă, ci mai degrabă o inteligibilitate și o legitimitate reciproc recunoscute.¹ În funcție de măsura în care sunt afectați factorii facilitatori de forțele inhibitoare, ne putem aștepta la diferite grade de potrivire.

FACTORI CARE FACILITEAZĂ COMPATIBILITATEA

Există o serie de factori care concură pentru ca un anumit nivel al compatibilității doctrinare ortodox-evanghelice să fie foarte probabil: ortodocșii și evanghelicii împărtășesc aceleași texte

¹ De exemplu, în cadrul lumii evanghelice, există exprimări foarte variate ale doctrinei alegerii. Cu toate acestea, presupun că diferențele dintre pozițiile susținute de calviști pe de o parte și arminieni pe de alta nu sunt neapărat văzute ca incompatibile.

biblice, sunt în aceeași măsură supuși autorității acelor texte și în măsura în care ei o permit, sunt îndrumați de același Duh Sfânt.

Texte biblice comune

Cu excepția textului în ebraică al Vechiului Testament², dar și a cărților apocrife, teologii ortodocși și evanghelicici își bazează doctrinele pe aceleași resurse biblice. Accentul evanghelic pus pe textul biblic este evidențiat în eforturile evanghelicilor de a păstra, a edita, a publica și a studia textele biblice.³ În mod similar, creștinul ortodox „pune un mare accent pe folosirea Scripturii, păstrarea și studierea textului din punct de vedere liturgic și academic, dar și în momentele solitare de devoțiune”.⁴ Astăzi, majoritatea preoților ortodocși au grupuri de studiu biblic. Și la ce altceva ne putem aștepta de la o Biserică ai cărei părinți au încurajat secole de-a rândul studierea Sfințelor Scripturi și meditația asupra lor zi și noapte?⁵ Dacă sursele doctrinelor noastre sunt textele biblice obișnuite, și dacă sensul Cuvântului lui Dumnezeu este în general inteligibil, nu trebuie să ne surprindă faptul că putem găsi arii semnificative de acord.

Angajamentul comun față de autoritatea absolută a Sfințelor Scripturi

Biserica Ortodoxă a susținut întotdeauna că Biblia este Cuvântul inspirat al lui Dumnezeu și prin urmare este fără greșală și reprezintă singura autoritate după care trebuie să ne orientăm

² Biserica Ortodoxă preferă textul Septuagintei.

³ Observați, de exemplu, munca depusă de societățile biblice la edițiile Noului Testament.

⁴ Părintele John Matusiak, „Orthodox Study of the Bible”; poate fi accesat pe Internet la www.oca.org/pages/orth_chri/Q_and_OLD/Study-of-the-Bible.html.

⁵ Despre Sf. Ioan Hrisostomul, W.R.W. Stephens scrie: „Nu există nici un subiect asupra căruia să mediteze mai frecvent și cu mai multă ardoare decât asupra datoriei oricărui creștin de a studia Biblia” (Philip Schaff și Henry Wace (ed.), *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Hendrickson, Peabody, MA., 1995, p. 9:21–22); Chrysostom, „Homily II”, în *Nicene and Post-Nicene Father*, 9:252.

EPILOG

James J. Stamoolis

Există oare un răspuns final la problema compatibilității? Dumnezeuvoastră, cititorii, trebuie să decideți, în ultimă instanță, care dintre argumente sunt convingătoare.

S-a demonstrat că există un consens substanțial cu privire la unele aspecte esențiale ale crezului ortodox: persoana lui Cristos, natura Trinității și necesitatea răscumpărării. Însă mai există încă diferențe la nivel de teologie, precum la nivel de conducere, închinare și tradiție.

Evident, o mare parte a dezbaterii atârnă de întrebarea dacă tradiția orală menționată în Noul Testament a fost reprodusă în Scripturi. Mai mult, Biserica a fost cea care a autentificat Biblia sau Biblia se validează singură? Ar trebui respectată Tradiția și să primească aceeași autoritate ca Scripturile? Răspunsurile la aceste întrebări fundamentale determină câtă autoritate se poate conferi declarațiilor conducerii Bisericii de-a lungul secolelor.

Acest lucru presupune, desigur, că există o singură expresie a Bisericii îngăduită și aprobată de Dumnezeu. Avem rugăciunea Domnului Isus în care El Se roagă ca toți să fim una (Ioan 17:21). Această unitate este un semn pentru lume, astfel încât lumea să creadă că Tatăl L-a trimis pe Fiul. Dictează oare această unitate o unitate organică? Dacă da, majoritatea dintre noi nu vor avea parte de ea cât timp vom trăi – după cum sugerează aceste eseuri. De fapt, lipsa de unitate creștină în problemele doctrinare și practice este mai mare acum decât a fost în istoria mai recentă. Printre evanghelici, rolul femeilor în lucrare reprezintă un motiv de dispută. În timp ce unele denominații

evanghelice acceptă pastori femei, altele își vor menține poziția că acest rol este rezervat bărbaților. Ambele părți pretind că au suport biblic.¹

Dacă ar fi să existe o diversitate legitimă de expresie, to mai rămân niște întrebări cu privire la ce este esențial și dacă poate exista o unitate spirituală și diversitate în practică. În Noul Testament avem exemplul bisericii iudeilor și a bisericii neamurilor. Conducerea bisericii din Ierusalim i-a spus lui Pavel: „Vezi, frate, câte mii de iudei au crezut și toți sunt plini de râvnă pentru lege” (Fapte 21:20). Pavel tocmai revenea după ce slujise în bisericile neamurilor, câteva dintre ele fiind, fără îndoială, congregații mixte, care cuprindeau și iudei care credeau în Isus. Pavel nu le-a impus convertirilor săi să țină legea; acest lucru este clar din scrierile sale, în special din Epistola către galateni. Totuși, cele două tradiții au putut exista, una lângă alta, ca să spun așa, ca mărturie autentică a celor care credeau în Isus ca Mesia.² Problemele au apărut mai târziu, mai ales după distrugerea Templului.³

¹ Acceptarea ordinării femeilor de către Biserica Anglicană este motivul pentru care Michael Harper a părăsit această denominație și s-a convertit la Biserica Ortodoxă. Vezi lucrarea sa, *Lumina cea adevărată. Călătoria unui evanghelic spre Ortodoxie*, trad. Elena Tâmpănariu, Sibiu, Teofania, 2002.

² Vezi Oskar Skarsaune, *In the Shadow of the Temple: Jewish Influences on Early Christianity*, InterVarsity Press, Downers Grove, IL., 2002, pentru o înțelegere a influenței evreiești în Biserica primară.

³ Centrul Caspari pentru Studii Biblice și Iudaice din Ierusalim s-a angajat în realizarea unei istorii în mai multe volume a iudeilor care au crezut în Isus, începând din primul secol. Informații cu privire la acest proiect pot fi găsite pe pagina de Internet Caspari: www.caspari.com. Următorul citat este luat din pagina de Internet (www.caspari.com/jbj/), în care se descrie proiectul: „*Ei pur și simplu nu se potrivește foarte bine; niciodată nu s-au potrivit.* Teologul iudeu Burton L. Visotzky a inclus această afirmație într-un eseu despre iudeii care au crezut în Isus și are dreptate. Biserica de credincioși dintre neamuri nu a reușit niciodată să-i integreze pe deplin pe credincioșii evrei printre ei. Credincioșii iudei care își formau propriile lor comunități în afara Bisericii mari erau de multe ori etichetați ca eretici; în cadrul comunității evreiești, erau considerați apostatați. Și încă mai sunt.”

DESPRE CONTRIBUTORI

Bradley Nassif (Ph.D. Universitatea Fordham) este profesor de studii biblice și teologice la Universitatea North Park (Chicago) și lector în teologie ortodoxă răsăriteană la *Antiochian House of Studies* (Universitatea Balamand, Lebanon, SUA). A fost profesor adjunct de ortodoxie răsăriteană la mai multe seminarii evanghelice și este fondatorul Societății pentru Studiul Ortodoxiei și al Evangheliismului. Este un promotor entuziast al dialogului ortodox-evanghelic în toată lumea. Ca reprezentant al Conferinței Permanente a Episcopilor Ortodocși Canonici din America de Nord, el slujește în Dialogul bilateral ortodox-luteran din America de Nord. A fost comentator în seria de documentare „Christianity: The First Thousand Years” și „The Jesus Experience: Jesus Among the Slavs”. Este editorul general al lucrării *New Perspectives on Historical Theology: Essays in Memory of John Meyendorff* și autorul lucrării *Westminster Handbook to Eastern Orthodox Theology*, care va apărea în curând. El și soția lui, Barb, locuiesc în Chicago și au o fiică.

Michael Horton (Ph.D., Wycliffe Hall, Oxford, și Universitatea Coventry) este profesor de teologie și apologetică la Westminster Seminary California, președintele Alliance of Confessing Evangelicals și editor-șef al revistei *Modern Reformation*. Este autorul a numeroase cărți printre care *In the Face of God; A Better Way: Rediscovering the Drama of God-Centered Worship; Covenant and Eschatology* și *Lord and Servant*. Este pastor în United Reformed Churches din America de Nord (BRUAN) și locuiește cu soția sa, Lisa, și cu cei patru copii ai lor în Escondido, California.

Vladimir Berzonsky (D.Min., Ashland Theological Seminary) este preot al Holy Trinity Orthodox Church din Parma, Ohio, și autorul lucrării *The Gift of Love* și a altor publicații ortodoxe. Împreună cu soția lui, Margarita, locuiește în Seven Hills, Ohio, și au trei fii.

George Hancock-Ștefan (Ph.D., Universitatea Trinity International) este pastor al Central Baptist Church din Atlantic Highlands, New Jersey, și profesor adjunct de istoria Bisericii, misiune, istorie, drept și administrare bisericească la Eastern Baptist Seminary, New Brunswick Theological Seminary, Princeton Theological Seminary și New York Evangelical Divinity School. Locuiește împreună cu soția sa, Ginny, în Atlantic Highlands, New Jersey și au patru fete.

Edward Rommen (D.Theol., Universitatea din München; D.Miss., Trinity Evangelical Divinity School) este preot ortodox și pastor al Holy Transfiguration Orthodox Mission din Raleigh, North Carolina. Misionar evanghelic, plantator de biserici și profesor în Europa timp de cincisprezece ani, a predat misiologie și teologie la Trinity Evangelical Divinity School și la Columbia International University. După convertire la ortodoxie, a devenit preot și s-a întors la slujirea pastorală. Are un interes special în rugăciune și spiritualitate. Este autorul (sau coautorul) și editorul mai multor cărți în limba germană și engleză, printre care *Contextualization: Meanings, Methods and Models* și *Christianity and Religious: A Biblical Theology of Modern Religions*. Locuiește împreună cu soția lui, Ainee, în Dunn, North Carolina. Au două fete.

James J. Stamooolis (D. Theol., Universitatea Stellenbosch) este consultant pentru organizații educaționale și misionare. Convertit de la ortodoxie la protestantismul evanghelic, a fost misionar în Africa de Sud, secretar teologic al organizației International Fellowship of Evangelical Students, decan al Colegiului Wheaton și director executiv al unei agenții misionare. Este profesor adjunct la Colegiul Wheaton, la Wheaton College, Northern Baptist Theological Seminary și Columbia International University. Este autorul lucrării *Eastern Orthodox Mission Theology Today* și a numeroase articole în reviste și enciclopedii. Locuiește împreună cu soția sa, Evy, în Wheaton, Illinois și au trei băieți.

Stanley N. Gundry (S.T.D., Lutheran School of Theology Chicago) este vicepreședinte senior și editor-șef al editurii Zondervan. A absolvit, *summa cum laude*, Baptist College și Talbot Theological

Seminary, ambele din Los Angeles, înainte de a-și obține gradul de M.S.T. de la Union College, Universitatea British Columbia, și gradul de S.T.D. de la Lutheran School of Theology of Chicago. Cu peste treizeci și cinci de ani de predare pastorală și experiență publicistică, este autorul lucrării *Love Them In: The Proclamation Theology of D. L. Moody* și coautor al lucrării *The NIV Harmony of the Gospels*.

Stelian Tofană s-a născut în 1958, în localitatea Budești din județul Bistrița-Năsăud. Este în prezent profesor universitar la catedra de studiiul Noului Testament în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, din Cluj-Napoca. Între 1990 și 1993 a beneficiat de o bursă de specializare în Germania, pregătindu-și doctoratul în teologie la Universitatea „Friedrich-Alexander” din Erlangen-Nürnberg. În 1996, a primit titlul de doctor în teologie la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București, cu teza *Iisus Hristos, Arhiereu veșnic, după Epistola către evrei*, iar în anul 1998 a obținut o bursă de specializare de trei luni la „Tyndale House”, Cambridge, Anglia. Din anul 2000, a fost timp de aproape zece ani capelan la Fundația CAPA (World Vision), unde a ținut un curs de studiiul biblic și a condus programul de formare spirituală a personalului. Părintele Tofană are o bogată activitate științific-publicistică, cu numeroase lucrări publicate, cărți de autor sau volume colective, atât în țară, cât și în străinătate. La acestea se adaugă articole publicate în diverse reviste creștine, prefețe la lucrări biblice, traduceri, participări la diverse simpozioane și congrese interne și internaționale, dar și la emisiuni radio-tv. Este membru în societăți teologice din țară și din străinătate.

Dănuț Mănăstireanu s-a născut în 1954, la Iași. În 1994, a finalizat la London School of Theology, în Marea Britanie, un masterat în aspecte ale interpretării biblice. Din 1994 a predat hermeneutică și metode de cercetare la Universitatea „Emanuel” din Oradea, unde a fost, de asemenea, secretar științific și redactor-șef al editurii universității. Din 1999 lucrează ca director pentru Credință și Dezvoltare pentru regiunea Europei de Est și

a Orientului Apropiat a organizației World Vision Internațional. În 2005 a finalizat la Brunel University London un doctorat în teologie cu tema *Un model perihoretic al Bisericii. Eclesiologia trinitară a lui Dumitru Stăniloae*. În ultimii douăzeci de ani a publicat și editat în țară și în străinătate cărți și articole pe teme de teologie, spiritualitate creștină sau texte de interes general. Din 2005 a predat ca profesor asociat un curs de formare spirituală într-un program de masterat la Eastern University din St. Davids, Penn, SUA. A predat, de asemenea, cursuri legate de o perspectivă creștină asupra comunismului și a postcomunismului, la universitățile din Oradea și Cluj-Napoca, a activat ca profesor asociat la Evangelical Theological Seminary, Osijek, Croația și a coordonat o lucrare de doctorat la International Baptist Theological Seminary, din Praga, Cehia. Este membru al comunității anglicane din România.

INDEX TEMATIC

- Activism, 114–117, 243–244, 251–252
Adversus Haereses (Irineu), 229
Alexandru, Ioan, 138
Anabaptism, 95–98, 138–140, 149, 227–231, 270, 302
Andrewes, Lancelot, 75 n.23
Angus Reid Group, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 66, 80
Apolinarianism, 127, 229
Arianism, 67
Artă și arhitectură creștină, 84
Atanasie, Sf., 71–76, 83, 128, 153
Augustin, Sf., 46, 91, 155, 157–158, 168, 170
Aulen, Gustav, 162, 186
Autoritate doctrinară. *Vezi* Biblia
Balke, Willem, 230, 309
Barth, Karl, 139, 266
Bartolomeu, Patriarhul Constantinopolului, 244
Bavinck, Herman, 303
Bebbington, David 58, 59, 61, 62, 94, 122
Berzonsky, Vladimir, 148–149, 199–209, 225, 234–235, 240, 275, 276
Biblia
 acordul dintre ortodocși și evanghelici cu privire la, 154–163, 251, 278–280
Biblicism și, 87–88
 dezacordul dintre ortodocși și evanghelici asupra, 164–182, 217–219
 doctrina *Sola Scriptura*, 95–98, 129–130, 192, 217–219, 232–235, 238, 278–280
 liturghia și tradiția, 154–156, 164–167, 187, 204–205, 267, 278–280, 298–299, 301
Biserica baptistă, 247, 260, 262
Biserica Ortodoxă a Antiohiei, 51
Botez
 necesitatea ~ lui, 108–114, 216–217, 231, 256
 și credință, 98–108, 111–112, 139–140, 150
Bria, Ioan, 295
Bucer, Martin, 303
Bulgaria, 254
Cairns, Earle E., 318
Calian, Carnegie, 250
Callinicos, 162–163
Calvin and the Anabaptist Radicals (Balke), 309
Capadocieni, 67–69
Carson, D.A., 193
Căderea omului și harul lui Dumnezeu, 156–161, 287–293, 305
Ceașescu, Nicolae, 256
Centrul Misionar Creștin Ortodox, 116
Chiril al Alexandriei, Sf., 76–80, 83, 128, 129
Chrysostomos, Arhimandrit, 193
Cina Domnului. *Vezi* Euharistia
Ciprian, 108, 155, 163, 230, 237
Clement Alexandrinul, 128
Clendenin, Daniel, 164–165, 176–177, 178–179, 193, 250
Cocceius, Johannes, 303
Comisia doctrinară a Reuniunii anglicano-ortodoxe, 92–93
Comisia Reuniunii Luteran-Ortodoxe, 93–94
Compatibilitatea evanghelismului și a ortodoxiei, susținută de Bradley Nassif, 52, 53–55, 117–121
Comunism, 140

- Conciliul de la Constantinopol, 67
 Conferința Episcopilor Ortodocși
 Canonici din America (SCOBA),
 116
 Confesiunea de la Augsburg,
 293–297
 Consiliul Mondial al Bisericilor,
 242–243, 312
 Consiliul Național al Bisericilor lui
 Cristos, 243, 312
 Conversionism
 botez și credință în, 98–108, 139
 necesitatea botezului și,
 108–114
 Convingerile personale și adevărul,
 283, 300, 318, 320–321
 Cranmer, Thomas, 123
 Creație și cădere, 156–161
 Credință
 îndreptățire prin, 63–66,
 123–125, 133, 147–148,
 173–179, 186–187, 302
 și botez, 99–108, 111–113,
 108–109, 150–151
 Crezul apostolic, 155
 Crezul niceean, 66–69, 80–81, 83,
 108–109, 126–127, 221, 254
 Cristologie ortodoxă, 76–82, 161–163,
 185–186
 maximalism, 82–87, 120–121,
 134–135
 Crucicentrism
 ispășire și îndreptățire în, 63–66
 trinitarianism ortodox în, 66–75
 Damaschinul, Sf. Ioan, 155, 194,
 220, 314
Dicționarul teologilor români
 (Păcurariu), 254
 Dositeu al Ierusalimului, 284, 301
 Doulis, Thomas, 250
 Dreptate și răscumpărare, 170–173,
 185–186
 Duhul Sfânt 85–86, 150–151, 189,
 214–215, 219, 313–316
 concepția ortodoxă despre,
 220–221, 231, 280
 Dumnezeu
 harul lui, 105–107, 157–158,
 203, 213–214, 228, 230–231,
 292–293
 Isus Cristos, ca, 86, 127–128,
 137, 140, 161–162, 213,
 222–223,
 perspectiva ortodoxă asupra
 „participării” la unirea cu,
 157–158
 Dwight, Timothy, 275–276
 Escatologie, 181–182, 195, 234
 Etnicitate, context cultural și
 ortodoxie, 254–255, 266, 325
 Euharistie, 76–81, 128–129, 138, 219,
 259, 293, 297, 306–310, 321
 Eutihism, 79
 Exegeza alegorică, 91
 Exorcisme, 101 n. 41
 Fairbairn, Donald, 28, 148
 Falwell, Jerry, 249
 Femei, ordinarea lor, 327–328
Filocalia, 178, 226
 Fitzgerald, F. Scott, 318
 Florovsky, Georges, 280, 286
 Fuller Theological Seminary, 42, 52
 Gaffin, Richard, 169, 303
 Gerrish, B.A., 309
 Gillquist, Peter, 250–255
 Godfrey, Robert, 129
 Graham, Billy, 38, 42, 123, 212
 Grecia, 57, 254
 Grigore de Nazianz, Sf. 68, 113,
 181–182, 222
 Grigore de Nyssa, Sf., 68, 128, 181,
 222
 Gunton, Colin, 225
 Hancock-Ștefan, George, 28,
 136–140, 149–150, 193–195, 204,
 234, 237–239, 247, 262, 265, 266,
 268–271, 327
 Harul lui Dumnezeu, 105–107,

- 157–158, 203, 213–214, 228,
230–231, 292–293
- Hauerwas, Stanley, 229
- Hayford, Jack, 249
- Henry, Carl, 41–42
- Herberg, Will, 249
- Horton, Michael, 133, 149, 185–188,
189, 230, 263, 273, 316, 321
- Howard, Thomas, 250
- Hrisostom, Sf. Ioan, 91, 106, 128,
155, 194, 221, 238, 263
- Icoane, imagini și idolatrie, 220,
300, 313
- Jeremia al II-lea, 272, 286, 293, 336,
302, 312, 319
- Îndreptățire prin credință, 63–66,
125–126, 146–147, 303
- Inge, Williams, 190, 218, 235
- Învățătura religiei creștine* (Calvin),
155, 276
- Irineu, 127, 128, 155, 157, 161, 162,
164, 165, 172, 208, 229–230,
- Ispășire și îndreptățire, 63–66
doctrina ~ substitutive, 70–71,
n. 21, 133
- Ispășire substitutivă, 73–74 n. 20
- Isus Cristos
ca Dumnezeu, 86, 126–127,
137, 139, 161–163, 214–215,
223–224
mântuire prin, 73–75, 134,
161–164, 206–207, 219,
291–293
maximalism cristologic și,
82–87
natura divină și umană a lui,
76–82, 124–126, 161–163, 214,
215, 303–304
răscumpărare și dreptate prin,
63–66, 170–173, 206–207,
127–128
reprezentări în artă și
arhitectură ale lui, 83–84
- Kerigma*, 61 n. 12
- Kierkegaard, Søren, 213
- Kline, Meredith, 303
- Kuyper, Abraham, 303
- Ladd, George, 61 n.13
- Liber arbitru și păcat, 105–106, 178,
182, 238, 284, 289, 290
- Lifton, Robert Jay, 164
- Lindbeck, George, 307
- Literalism exegetic, 91
- Lossky, Vladimir, 80–81 n. 28
- Lucrare misionară, 114–117
- Lucrarea Ortodoxă Creștină cu
Deținuții, 116–117
- Lukaris, Chiril, 301
- Macarie Egipteanul, Sf., 114
- MacIntyre, Alasdair, 156
- Mantzaridis, Georgios I, 289–290
- Marcu Ascetul, Sf., 107
- Maria, Fecioara, 76, 79, 81 n. 29
- Marsden, George, 123
- Mastrantonis, George, 286
- Maxim Mărturisitorul, Sf., 86, 105
- Mărturisirea de credință belgiană,
234
- Mântuire
comparație între perspectiva
ortodoxă și cea evanghelică
despre, 133, 181–182,
215–216, 256–258, 263,
287–193, 302–303, 319
creație și, 159–161
necesitatea botezului pentru,
108–114
prin har, 105–106, 158–159, 203,
214, 228, 292–293
prin Isus Cristos, 126, 134, 219,
291–293, 302–305
- McDonnell, Kilian, 127–128
- McIntyre, John, 70
- Metoda apofatică, 79–81, n. 28
- Metoda catafatică, 79–81, n. 28
- Meyendorff, John, 51, 157–158, 168,
180, 251, 295
- Mișcarea carismatică, 47, 59, 60, 61

- Nassif, Bradley, 13, 51–55, 132, 136, 141, 207, 275, 276, 270, 316
- Neoplatonism, 158
- Nestorie, 76, 127–129
- Neuhaus, Richard John, 137, 250
- Nietzsche, Friedrich, 283, 318, 325
- Noll, Mark, 55–61, 62, 63, 64, 66, 123, 133, 147
- Organizațiile Internaționale
Caritabile Ortodoxe, 116
- Ortodoxie
- activismul în, 114–117, 252–253
 - afirmații despre crearea și
căderea omului în, 156–161
 - atitudinea față de evangheliști,
255–256,
 - biblicismul în, 87–98
 - botez, liturghie și credință în,
98–108, 139–140, 208–209, 256
 - ca subspecie a evanghe-
lismului, 146–147, 250–251
 - Cina Domnului în, 138
 - clădirile bisericii în, 220
 - conceptul de liber arbitru,
167–170
 - cristologia în, 76–82, 137,
161–164, 185–186
 - declarații comune ale
creștinilor neortodocși și,
92–95, 142
 - definirea, 252–254
 - dogma *theosis*, 65, 66, 86, 153,
180, 187, 256–258, 266, 303
 - etnicitate, context cultural și,
254–255, 282–283, 324–325
 - euharistia în, 76–82, 258, 293,
297, 306–310
 - evangheliști care aleg, 258–261,
329–331
 - grade de compatibilitate între
evanghelist și, 285–293,
296–297
 - icoane și imagini în, 220,
283–284, 300, 313–315
 - importanța Crezului niceean
în, 66–70
 - încercări de compatibilizare
a evanghelistului cu, 52,
53–54, 117–121, 130–131, 132,
141–143, 242–243, 248–250,
272–274, 286–287, 301–303,
311–312, 218–319, 321
 - îndreptățirea prin credință
în, 65–66, 107–108, 147–148,
173–179, 186–187,
 - liderii ecleziastici în, 118–119,
162–163, 188, 191, 221,
255–256
 - mântuirea în, 159–160, 183–184,
256–258, 263, 287–288,
291–293, 302–304, 319
 - maximalism cristologic în,
82–87, 120–121
 - metoda apofatică în, 79–81 n. 28
 - metoda catafatică în, 79–81 n. 28
 - natura divină și umană a lui
Isus Cristos în, 76–82,
161–163, 216, 303–305
 - necesitatea botezului în,
108–114
 - noțiunea de păcat, 159–161,
167–170, 190, 196–197,
200–201
 - numărul credincioșilor, 57–58
 - piedici în calea unității dintre
evanghelist și, 211–224, 243
 - progresul teologic în, 140
 - răscumpărarea în, 170–173,
185–186, 194–195,
 - Scriptura și tradițiile liturgice
în, 154–156, 164–166, 187,
203–204, 251, 267, 269,
278–279, 298–299, 302
 - semnul crucii în, 101 n. 41
 - Sfânta Liturghie, 270, 311–312,
314
 - și doctrina *sola Scriptura*, 95–97,
129–131, 137–138, 191,

- 217–218, 225–226, 232–234
 și Duhul Sfânt, 220–221,
 231–232, 280–281, 298–299
 stilul de închinare în, 221–224,
 235–236, 283, 300, 332
 teologia Capadocienilor în,
 68–69 n. 15
 trinitarianism în, 66–75, 85–87,
 89, 120, 190, 221–223, 243
 zone de acord între
 evanghelism și, 154–164,
 192–193
 zone de dezacord între
 evanghelism și, 164–181,
 282–285, 295–296
 Packer, J.I., 248–249, 256, 266, 317
 Palachovsky, Vsevolod, 159–160,
 167, 175
 Palama, Sf. Grigore, 72, 85, 86, 223
 Păcat, 159–161, 182, 187, 190,
 196–197, 200–201
 și liberul arbitru, 167–170,
 183–184, 241, 288–289
 Păcurariu, Mircea, 254
 Pelagianism, 179, 180–181, 189, 203
 Pelikan, Jaroslav, 250
 Penticostalism, 60, 61, 63, 64, 260
Pia desideria (Spener), 281
 Popovici, Iustin, 270
 Postmodernism, 51
Protestant, Catholic, Jew (Herberg),
 249
 Protestantismul evanghelic
 activismul în, 114–117, 242
 atitudinea ortodocșilor față de,
 255–256
 bariere în calea unității dintre
 ortodoxie și, 211–224,
 243–245
 Biblia și tradiția liturgică în,
 154–156, 187, 251, 278–280
 biblicismul în, 87–98
 botezul în, 102–105, 108–114,
 139–140, 215–216, 231
 ca mișcare transdenomina-
 țională și transnațională,
 60–61, 327–328
 concepția despre crearea și
 căderea omului în, 156–161
 conceptul de har în, 105–106,
 158–159, 196, 203
 conversionismul în, 98–114, 139
 convertirea la ortodoxie,
 259–260, 329–332
 credințe comune în, 58, 133,
 208–209, 211–212
 crucicentrismul în, 63–87
 declarații comune ale
 creștinilor ortodocși și, 92–95,
 142
 definirea, 55–62, 122–124,
 252–254
 euharistia în, 138, 219, 293, 297,
 306–307
 hiper-raționalismul în, 206–207
 în romano-catolicism, 56–57
 îndreptățire prin credință în,
 147–148, 173–179, 186–187
 mântuirea văzută comparativ
 în ortodoxie și, 286–293
 modificarea doctrinei în,
 327–329
 niveluri de compatibilitate
 între ortodoxie și, 285–294,
 295–297
 noțiunea de păcat și de liber
 arbitru în, 167–170, 190–191,
 241
 ortodoxia ca submulțime a,
 145–146, 250–251
 patru caracteristici definitorii
 pentru ~ american, 58–61
 perspectiva asupra ispășirii
 substitutive în, 73–74, n. 21
 perspectiva capadocienilor în,
 68–70, n. 15
 rădăcinile, 213–217, 227, 237,
 240

- scolasticism, 88–89
 și doctrina *Sola Scriptura*, 95–98,
 129–130, 138, 217–219,
 232–235, 238, 252, 278–280
 și ramurile liberale din
 protestantism, 251, 270
 stilul de închinare în, 219–224
 tentative de compatibilizare
 a ortodoxiei cu, 52, 53–55,
 117–121, 130, 132, 141–142,
 242–243, 248–250, 272–274,
 286–287, 300–302, 310,
 311–313, 318–319, 321
 tiparul trinitar în, 65, 125–126,
 137, 153
 vizibilitatea ~ lui american, 212
 voci distincte în, 248–250
 zone de acord între ortodoxie
 și, 154–163, 277–281, 295–296
 zone de dezacord între
 ortodoxie și, 162–182,
 281–285, 295–296
- Rădăcinile evanghelistismului
 american, 212–217, 227, 237, 240
 Răscumpărare și dreptate, 170–173,
 185–186, 194–195, 229–230
- Reformă. *Vezi* și Teologie luterană și
 Martin Luther
 magisterială, 95–98, 227–228,
 253
 schisme în, 264–265, 309–310
- Reformatorii magisteriali, 95–97,
 226–228, 252
- Regent College, 52
- Ridderbos, Herman, 169, 303
- Romano catolicism, 190, 212, 213,
 217, 232, 264, 272
 concepția despre păcat în, 170,
 182, 187, 190
 cristologia în, 137
 evanghelic, 55–58
 îndreptățire prin credință în,
 175, 176, 179
 liderii eclesiali în, 162–163
 succesiunea apostolică în, 165
 teoria transsubstanțierii în, 77
 n. 24
- România, 254–255, 259
- Rommen, Edward, 169, 303
- Rose, Serafim, 193
- Rusia, 115, 249, 254
 evanghelistism baptist în, 60
 numărul adepților ortodoxiei
 în, 57
- Sadoleto, Jacopo, 305
- Satan, 101
- Saucy, Mark, 137
- Să-L cunoaștem pe Dumnezeu*
 (Packer), 254 n. 16
- Schaeffer, Francis, 317
- Schaller, Lyle, 249
- Schmemmann, Alexander, 85, 104
- Scolasticism reformat, 88–90
- Sfânta liturghie, ortodoxă, 269–270,
 311–312, 315
- Sfințire, 85–86, 179–181
- Simeon Noul Teolog, Sf., 85,
 114–116
- Simion din Tesalonic, Sf., 285, 301,
 318
- Societatea pentru Studiul
 Ortodoxiei și Evanghelistismului,
 52, 248
- Sola Scriptura*, doctrina, 95–98,
 129–130, 137–138, 191, 217–219,
 225–226, 232–236, 238, 252–253,
 279
- Soloviov, Vladimir, 132
- Southern Baptist Theological
 Seminary, 52
- Spener, Philip Jacob, 281
- Succesiune apostolică, 164–167
- Șaptelea Sinod, al ~ (Niceea, 747
 d.H.), 252–254, 273
- Teodor de Mopsuestia, 78
- Teologia calvinistă și Jean Calvin,
 88–89, 123, 124, 126–129, 138, 143,
 187, 190, 194, 213, 276, 304

- dreptate și răscumpărare în,
 171
 Duhul Sfânt în, 299
 euharistia în, 306–307
 harul în, 230
 îndreptățirea prin credință în,
 177
 interpretarea calvinistă a
 Scripturii în, 155–156, 284
 mântuirea în, 306
 răscumpărarea prin Isus
 Cristos în, 163, 230–231, 237
 Teologia luterană și Martin Luther,
 65, 123, 126
 accentul pe îndreptățirea prin
 credință, 63–64, 124–125
 Catehismul, 154–155
 comparată cu anabaptismul,
 149, 302
 despre autoritatea Scripturii,
 154–155, 176
 despre dreptate și
 răscumpărare, 171
 despre liberul arbitru, 105–106
 euharistia, 77 n. 24
 mântuire prin har în, 213–214,
 229, 230–231
Teologia mistică a Bisericii de Răsărit
 (Lossky), 80–81
 Teologie anglicană, 67
 Teologie wesleiană și Charles
 Wesley, 67, 75, 142, 156–157
Theology of the New Testament
 (Ladd), 61–62 n. 13
Theosis, 64, 66, 72, 76, 86, 106, 125,
 148, 153, 180–182, 187, 197,
 206–208, 256, 260, 266–267
 Torrance, James, 89, 146, 225
 Torrance, Thomas, 146
 Tradiție și Scriptură, 154–156,
 203–204
 Transsubstanțiere, 77 n. 24
 Trifa, Iosif, 255, 258
 Trinitarianism, 65, 126–127, 137, 153
 ortodox, 66–75, 85–87, 90, 120,
 134, 190, 221–224, 243
 Trinity Evangelical Divinity School,
 52
 Tsirpanlis, Constantine, 158, 168,
 182
 Țon, Iosif, 137, 249
 Ucraina, 32
 Vasile cel Mare, Sf., 68, 221
 Volf, Miroslav, 225
 Vos, Geerhardus, 169, 303
 Ware, Timothy (Kallistos), 108
 Warfield, B.B., 41, 306, 299
 Yannaras, Christos, 170, 171
 Yannoulatos, Anastasios, 295
 Zizioulas, Ioannis, 68–69 n. 15
 Zwingli, Ulrich, 129, 307, 308, 309,
 319